

Áskell Heiðar Ásgeirsson, landfræðingur

Byggðin á Víkum við Borgarfjörð eystra

Í þessu greinarkorni ætla ég að fjalla um búsetu á vikunum milli Borgarfjarðar eystra og Loðmundarfjarðar og velta fyrir mér einkennum hennar og ástæðum þess að hún lagðist af um miðja tuttugustu öldina. Þessi grein er byggð á lokaritgerð í landafræði við Háskóla Íslands sem ég vann árið 1999 og fjallaði um byggðina á Víkum.

Litast um á Víkum

Víkur er samheiti yfir svæðið milli Borgarfjarðar eystra og Loðmundarfjarðar. Ef farið er á báti frá Borgarfirði og siglt suður með landi ber fyrst fyrir augu *Brúnavík*, þá *Hvalvík*, *Glettinganes*, *Kjólsvík*, *Breiðavík*, *Herjólfsvík*, *Húsavík* og loks *Álftavík*. Á öllum þessum stöðum, utan Herjólfsvíkur, var búið frá landnámi og fram yfir miðja tuttugustu öld, þó með hléum á sumum þeirra.

Brúnavík er allbreið og grösug. Hægt er að lenda báti við kletta fyrir miðri vík og skammt þar frá var bæjarstæðið. Upp af víkinni gengur lítill dalur. Heimildir herma að 15–20 íbúar hafi verið í Brúnavík frá manntalinu 1703 og þar til hún lagðist í eyði árið 1944. Sunnan Brúnavíkur er Hvalvík, sem liggur hátt, þar er undirlendi lítið og sjávarhamrar ganga þvert fyrir víkurmynnið. Á Hvalvík var þó búið, þó með löngum hléum og aðeins þegar aðra búsetukosti var ekki að hafa. Árið 1832 byggði merkilegur maður, Benóný Guðlaugsson, vinnumaður í Breiðuvík, upp kot á Hvalvík við vægast sagt lakar aðstæður, en þá hafði víkin verið í eyði um langt skeið. Fjallið Glettingur snýr vesturhlíð sinni að Hvalvík, en undan snarbröttu norðurhorni Glettings gengur lítið nes sem heitir eftir fjallinu. Undirlendi er lítið

á nesinu, en ágæt aðstaða til að leggja að bátum. Þar var búseta sem byggði á útræði frá nesinu, þaðan sem stutt er á gjöful fiskimið. Viti er á Glettinganesi, byggður árið 1931. Áratug eftir að Benóný Guðlaugsson byggði upp á Hvalvík flutti hann með Ólöfu konu sinni á Glettinganes og síðan hefur ekki verið búið á Hvalvík.

Afkomendur Benónýs og Ólafar voru síðustu ábúendur allra víknabænda en út af þeim komu síðustu ábúendur á sjö af tíu jörðum á Víkum. Kristberg Jónsson, barnabarnabarn þeirra, var síðasti ábúandi á fjórum af þessum sjö jörðum og Guðmundur, bróðir Kristbergs, var síðasti ábúandi í Breiðuvík.

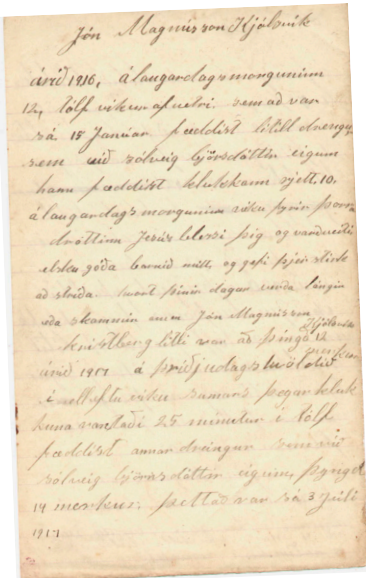
Sunnan Glettings er *Kjólsvík*, sem einkennist mjög af skriðuhlaupum og eiginlegt undirlendi er lítið. Bæjarstæðið í Kjólsvík er undir snarbrattri hlíð Glettings, á tímabilinu 1830–1938 bjuggu þar að jafnaði átta íbúar í einu koti. Útræði var ekki hægt að stunda frá Kjólsvík og brugðu þá bændur þar oft á það ráð að ganga yfir Gletting, í 553 m. hæð, yfir á Glettinganes að morgni og róa þaðan til fiskjar. Þetta gerði t.d. Jóhann Helgason, langafi greinarhöfundar sem bjó um tíma í Kjólsvík og Brúnavík ásamt konu sinni Bergrúnu Árnadóttur. Sunnan Kjólsvíkur er *Breiðavík*,

Sólarfjall og nágrenni, ljósmynd eftir greinarhöfund.

Mynd þessi er sögð tekin á Glettinganesi árið 1924. Ekki er vitað hvaða fólk er á henni, en myndin er í eigu Ljósmyndasafns Austurlands.

sem er stærst víkna, auk þess að ná lengra inn til lands en þær sem áður voru nefndar. Víkurá (einnig nefnd Stóraá) skiptir að mestu leyti löndum í Breiðuvík, sunnan hennar er jörðin Litla-Breiðavík (í daglegu tali Litlavík) en vestan ár Stóra-Breiðavík (í daglegu tali Breiðavík). Athygli vekur að íbúar í Litlavík sóttu kirkju til Húsavíkur en íbúar Breiðuvíkur áttu kirkjusókn í Desjarmýrarkirkju í Borgarfirði á meðan búið var á Víkum. Í Breiðuvík var lengst af tvíbýli og stundum þríbýli og á ofanverðri 19. öld bjuggu þar eitt sinn 27 íbúar. Þeir voru þó lengst af færri en það og til að mynda aðeins átta árið 1703. Fjallið Grenmór, sem er milli Breiðuvíkur og Kjólsvíkur setur mikinn svip á landslagið. Sunnan í Grenmó gengur lítil skora sem heitir Svínavík. Þar hefur aldrei verið búið, eftir því sem best er vitað, enda víkin hömrum girt, brött og grýtt. Sunnan Breiðuvíkur er *Herjólfsvík*. Hún er í raun aðeins lítill vogur en upp af henni gengur brattur og hrjóstrugur dalur, fylltur af framhlaupum. Ekki eru til heimildir fyrir byggð á Herjólfsvík ef frá eru taldar óljósar sagnir af landnámsmanninum Herjólf.

Úr dagbók Jóns Magnússonar bónda í Kjólsvík, í textanum segir hann frá fæðingu sona sinna.

Húsavík er síðasta eiginlega víkin í þessari yfirferð. Hún er stór og grösug, um 2 km á breidd og inn af henni liggur 5-6 km langur dalur til vesturs sem síðan klofnar í þrjá minni dali. Húsavík þótti mesta kostajörð, grösug og fjörubeit auk þess góð. Fjallahringur Húsavíkur er sérstakur fyrir þær sakir að norðan megin víkurinnar eru fjöllin úr líparíti og sum afar sérstök, eins og hinn vel þekkti Hvítserkur. Fyrir botni dalsins og sunnan megin hans tekur hins vegar basalt við sem aðalbergtegund, þó að líparít finnist einnig, eins og í Álftavíkurtindi sem er frægur fyrir sérstæð

jarðlög og þá einkum fyrir baggalúta sem þar finnast.

Þegar allar jarðirnar í Húsavík eru lagðar saman bera þær höfuð og herðar yfir aðrar víkur, hvað varðar íbúafjölda. Á átjándu öld og fram á þá nítjándu var búsetan að mestu bundin við kirkjujörðina Húsavík en þó er jörðin Hólshús einnig í byggð. Á fyrri helmingi nítjándu aldar kemst aftur á föst búseta á Dallandi og árið 1858 byggist Dallandspartur út úr Húsavíkurbæjarinnu. Heimildir vantar um búsetu í Húsavík frá árunum 1817–1829 en á því árabili fjölgaði íbúum úr 19 í 35. Eftir það fjölgaði þeim jafnt og þétt og íbúafjöldinn náði 63 íbúum árið 1865. Þá eru skráðir 19 íbúar á Húsavíkurbæjarinnu og 14 í Hólshúsum. Íbúafjöldinn sveiflast heldur niður á við næstu ár í Húsavík en á síðasta áratug nítjándu aldar fjölga aftur og flestir urðu íbúar Húsavíkurbæjanna 65 árin 1892 og 1893. Eftir aldamótin hrynur hins vegar byggð í Húsavík úr rúmlega 60 íbúum niður fyrir 20. Uppsveifla tekur svo við á öðrum áratug aldarinnar en eftir 1920 er íbúatalan nokkuð stöðug en þá eru íbúarnir yfirleitt 20–30. Það ástand helst fram undir miðja öldina en um 1950 fara Dalland og Dallandspartur í eyði. Eftir stendur þá ein fjölskylda á Húsavíkurbæjarinnu og þau héldu þar áfram búskap allt fram til ársins 1974, en þá höfðu þau um árabil verið ein á Víkum og reyndar á öllu svæðinu milli Borgarfjarðar og Seyðisfjarðar í eitt ár, þar sem byggð lagðist af í Loðmundarfirði árið 1973.

Enn er ótalin ein vík, ef vík skyldi kalla, sem byggð var allt fram á tuttugustu öldina. Hér er átt við Ytri-Álftavík sem er smábugur inn í strandlengjuna milli Húsavíkur og Loðmundarfjarðar. Undirlendi er þar afar lítið, en þar er veðursælt, snjólétt og lending góð í náttúrlægri höfn sem heitir Lotna.

Upphaf Víknabyggðar

Fyrstu heimildir um byggð á Víkum er að finna í Landnámabók. Þar er nefndur til sögunnar Þórir lína, sem nam land í Breiðuvík, en ekkert er frá honum sagt annað en að hann var faðir Sveinunga sem síðar bjó á Bakka í Borgarfirði og Gunnsteins sem síðar bjó á Desjarmýri, líka í Borgarfirði. Þeir bræður koma við sögu í Austfirðingasögum en af Þóri línu segir ekkert. Í Húsavík nam Þorsteinn nokkur kleggi faðir Áns „er Húsavíkingar eru frá komnir.“ Af þeim feðgum fara engar frekari sögur.

Fæstir þeirra ferðabókahöfunda sem ferðuðust um landið á átjándu og nítjándu öldinni lögðu leið sína um Víkur. Þó voru þeir til og má þar fyrstan telja Ólaf Olavíus sem fór um Austurland

árið 1776. Í ferðabók hans segir meðal annars:

Brúnavík og Hvalvík eru sagðar grösugar en Kjólsvík, sem mjög þótti grasgefin, breyttist mjög af ægilegu skriðuhlaupi fyrir þremur árum, sem meira að segja olli því að lendingin þar, sem var næsta ótrygg, varð nýtileg um nokkurt skeið. Breiðavík er lík Brúnavík en Herjólfsvík er afréttur og hefur þar aldrei byggð verið. Í Húsavík eru þrír bæir. Þar er grösugt og ágæt sauðlönd, þótt nota verði að vísu fjörubeit á vetrum, þegar mestur er snjór.

Annar merkilegur og afkastamikill ferðabókahöfundur var Þorvaldur Thoroddsen. Á ferð sinni um Múlasýslur 1894 ferðaðist hann frá Seyðisfirði, um Loðmundarfjörð og Húsavík til Borgarfjarðar, þaðan sem hann fór í dagsferð á Víkur. Þorvaldur lýsir útsýninu af Gagnheiði þannig, en Gagnheiði liggur milli Borgarfjarðar og Breiðuvíkur:

Fjöllin sem liggja austan megin við Borgarfjörð, kvíslast mjög að austanverðu, og myndast frá sjónum dalskvompur upp í þau, upp af víkunum, og eru því milli víknanna skörðóttar eggjar með örmjóum vörpum. eru þar óteljandi kvosir og smátindar, hvítir og bleikir, gulir og rauðir, því öll eru fjöll þessi úr líparíti. Hamrar sjást óviða, bergið er víðast hvar dottidi í sundur í smámola. Víkurnar eru allar mjög grösugar, en mjög er þar vetrarpungt og einmanalegt.

Á ferð sinni um Víkur gisti Þorvaldur m.a. á bænum Dallandi í Húsavík. Þar var vel tekið á móti honum ef marka má eftirfarandi frásögn úr ferðabók hans:

Þar var frekar fátæklegur bær, en þar allt hreint og snoturt. Auðséd var það hér alls staðar í þessum héruðum, að kvenfólk var vel mannað, umgengni á bæjum alls staðar snotur, stofur oft prýddar með íslenskum blómum og fólkið allt laglegt og hreinlega til fara.

Ef frá eru taldar þær heimildir, sem hér hafa verið nefndar, má segja að lítið sé vitað um framvindu mála á Borgarfirði eystra og Víkum eftir að Landnámu sleppir og þar til kemur fram á 18. öld og þó einkum 19. öld. Í manntali, sem tekið var árið 1703, er hægt að sjá hvaða jarðir voru í byggð auk aldurs, kyns og stöðu heimilisfólks. Nýrri manntöl eru einnig til og sömu upplýsingar er að finna í kirkjubókum. Kirkjubækur skiptast í sóknarmannatöl og prestsþjónustubækur. Þær eru ómetanleg heimild um lífið í landinu á 18. og 19. öld en auk áður nefndra upplýsinga um byggðina má þar einnig finna aðrar athugasemdir svo sem um lundarfar og gáfur íbúa (samkvæmt

mati prestsins sem skrásetti!). Auk þess er þar skrásett það lesefni sem til var á íslenskum alþýðuheimilum. Prestsþjónustubækur frá svæðinu eru til frá 1773 og hreppsþækur frá því snemma á 19. öld. Elstu sóknarmannatöl svæðisins eru frá árinu 1789. Þróun byggðar á Víkum verður nú skoðuð nánar út frá þessum heimildum.

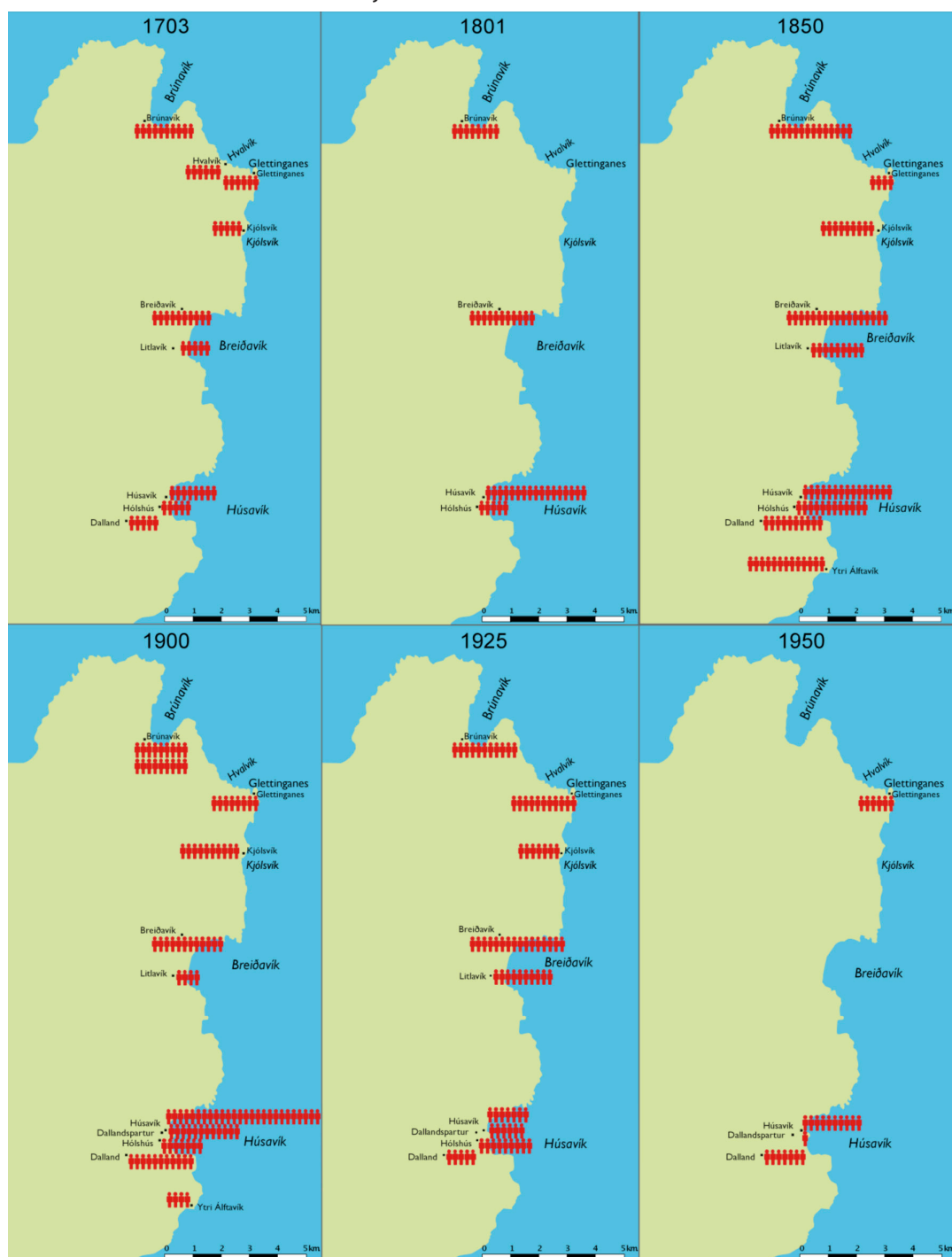
Þróun byggðar á Víkum

Mynd 1 sýnir samanlagðan íbúafjölda á Víkum á fimm ára fresti á árabílinu 1790–1950. Auk þess sýnir súlan lengst til vinstri íbúa svæðisins samkvæmt manntalinu 1703. Það er greinilegt samkvæmt þessum tölum að byggð á Víkum hefur dregist saman á átjándu öldinni og alveg fram á þá nítjándu. Á árabílinu 1810–1830 virðist hins vegar eitthvað breytast, en svo óheppilega vill til að heimildir um byggð frá þessum tíma eru ekki fyrir hendi. Íbúafjöldinn rúmlega tvöfaldast á þessum 20 árum, fer úr 33 íbúum árið 1810 upp í 76 árið 1830. Eftir 1830 virðast hafa farið í hönd miklir uppgangstímar á Víkum. Árið 1850 fór íbúafjöldi á Víkum í fyrsta skipti yfir 100 manns og eftir stöðnun í nokkur ár hélt uppsveiflan áfram og á árunum 1860–1900 eru íbúar Víkna á bilinu 100–120. Flestir urðu þeir árið 1894 en þá bjó 140 manns á Víkum.

Strax eftir aldamótin 1900 kemur verulegur afturkippur í Víknabyggðina og íbúafjöldi þar hríðfellur. Ekkert eitt atriði olli þessu en slæmt árferði, þéttbýlismyndun og vesturferðir hljóta að teljast líklegar skýringar. Þó eru vesturferðir af Víknasvæðinu mestar í kringum 1890 en alls eru skráðar brottfarir 32 íbúa frá Víkum á árunum 1886–1903. Víkur ná sér að einhverju leyti upp úr þessum öldudal með nokkurri fjölgun á árunum í kringum 1915 og aftur árið 1925. Um 1930 fer svo að fækka aftur og það reyndist vera upphafið að endinum því að íbúum Víkna fækkaði stöðugt þar til byggð lagðist að mestu af um miðja síðustu öld.

Þessi mynd mun vera tekin á bæjarhlaðinu í Brúnavík í kringum árið 1920.

Íbúafjöldi í hverri vík 1703–1950

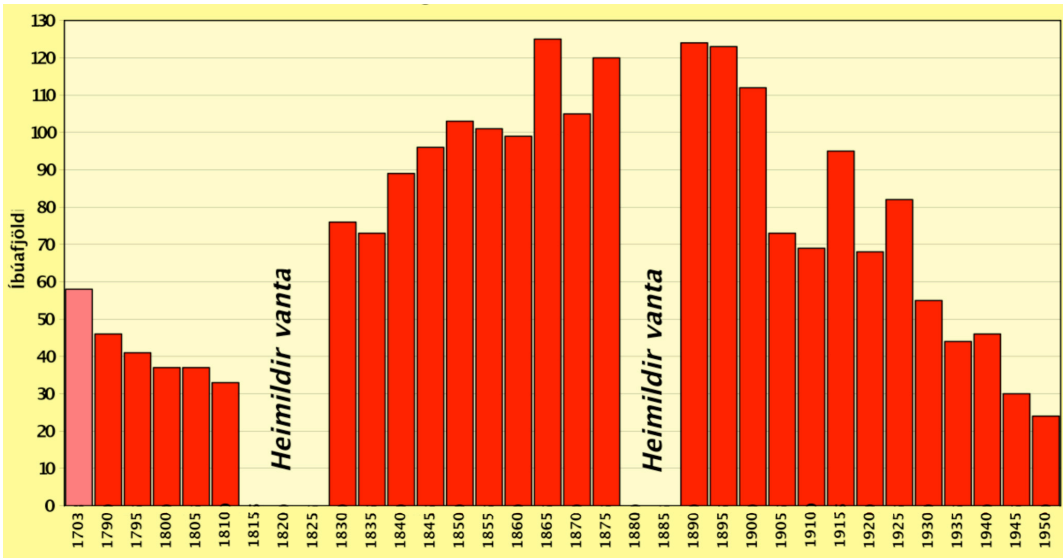
Mynd 1. Heimild: sóknarmannatöl Desjarmýrarkirkju 1789-1950

Út frá þessum heimildum um íbúafjölda, atvinnuhætti og íbúaðróun á landinu í heild mætti hugsa sér að skipta byggðaðróun á Víkum niður í þrjú tímabil. Það fyrsta gæti heitið *sveiflukenndur sjálfsþurftarbúskapur*. Í raun má segja að það hefjist í heimildalausum tíma og nái allt fram yfir miðja 19. öld. Eins og áður hefur verið lýst snerist lífið á þessum tíma um einfaldan sjálfsþurftarbúskap. Búið var með fáar kindur og

útræði notað til búdrýginga. Árferði réði öllu um afkomu og lifað var af því sem landið gaf í orðsins fyllstu merkingu. Slæmt árferði, náttúruhamfarir og pestir fóru illa með þjóðina á þessum tíma og sveiflur í mannfjölda voru miklar. Undir lok þessa tímabils, á fyrri hluta 19. aldar, er uppsveifla á Víkum en erfitt er að skýra hana með öðru en betra árferði og hörmungalausum tímum.

Næsta stig í byggðaðróun á Víkum mætti kalla

Íbúafjöldi á Víkum 1790–1950

Þensluskeið með takmarkaðri markaðsvæðingu. Segja má að þetta skeið hefjist á fyrri hluta 19. aldar og standi hana á enda. Eins og áður hefur komið fram var árferði hérlendis gott fram eftir öldinni og almennt má segja að góðæri með tilheyrandi þenslu hafi ríkt í hinu íslenska landbúnaðarsamfélagi á þessum tíma. Erfitt er að henda reiður á því nákvæmlega hvar skilin á milli tímabila eiga að vera en þó má nefna sauðasölu Víknabænda til Englands sem ágætis viðmiðun en þar er greinilega á ferðinni eitthvað annað en sá hreini sjálfsþurftarbúskapur sem áður var lýst. Ekki eru til nákvæmar heimildir um þessa sauðasölu frá Víkum en þó er vitað að sauðirnir voru reknir til Seyðisfjarðar, en þar fóru þeir í skip sem flutti þá til Englands. Sauðasala þessi stóð í blóma á áttunda og níunda áratug nítjándu aldarinnar en henni lauk 1896. Sauðasalan hafði það í för með sér að bændur sáu peninga, en sauðakaupmennirnir borguðu allt út í hönd. Með þessu jókst kaupstaðarúttekt bændanna. Þannig voru bændur í raun komnir í vöruframleiðslu og meira að segja í útflutning. Hluti framleiðslunnar fór á markað og hluti aðfanga var aðkeyptur þannig að sjálfsþurftarbúskapurinn var fyrir bí. Hliðstæð þróun átti sér stað varðandi útræði Víknabændanna. Með myndun þéttbýliskjarna og fólksfjöggun á Borgarfirði myndaðist markaður fyrir fisk, rétt eins og kjöt og smám saman hættu bændur á ákveðnum víkum að láta sér nægja að sækja fisk í soðið. Nákvæmar heimildir liggja ekki á lausu um þessi mál en þó eru til heimildir fyrir markaðstengdri útgerð í Brúnavík á fyrstu árum tuttugustu aldar.

Sú gríðarlega fólksfjöggun, sem varð á Víkum á síðari hluta nítjándu aldar, dróst snögglega saman

um aldamótin 1900. Þar er því rétt að hefja þriðja og síðasta stig byggðarþróunarinnar á Víkum, *samdráttarstigið*. Það sem helst einkennir þetta stig eru nýir valmöguleikar í búsetu sem myndast í kringum aldamótin 1900. Hér er einkum átt við þéttbýlið sem var að myndast allt í kringum landið, líka á Borgarfirði eystra. Þar hófst verslun rétt fyrir aldamótin og útgerð smáefldist þar eftir því sem leið á öldina. Samdráttarstigið á Víkum hófst á algjöru hruni byggðarinnar við upphaf aldarinnar. Á ellefu árum, frá 1893 til 1904, fækkaði Víknabúum úr 140 niður í 63 og á árunum milli 1905 og 1910 urðu þeir jafnvel enn færri. Uppgangstímar milli 1920 og 1930 dugðu ekki til að festa byggðina í sessi og lognaðist hún út af á fjórða og fimmta áratug aldarinnar. Tæknivæðing, meðal annars í landbúnaði, varð til þess að Víkur og önnur sambærileg svæði, sem ekki tóku þátt í þróuninni, drógust aftur úr öðrum svæðum. Áðurnefndar jarðabætur náðu aldrei til Víkna, þangað kom aldrei rafmagn eða sími, nema sveitasími í Húsavík. Fólksfjöggun í Borgarfirði skapaði grundvöll fyrir ýmiskonar félagsstarfsemi sem ekki var grundvöllur fyrir á Víkum og til dæmis var Ungmennafélag Borgarfjarðar stofnað 1917. Þá byggðist smám saman upp vinnumarkaður fyrir verkafólk í störfum tengdum þeim sjávarútvegi sem var að rísa á Borgarfirði. Breytingar á öllum þessum þáttum búsetunnar og jafnvel fleirum, urðu til þess að viðhorf og kröfur breyttust og smám saman misstu Víkur aðdráttarafli sitt til búsetu. Það má því í raun segja að það hafi ekki verið Víkurnar sem urðu óbyggilegar, heldur var það breytt gildismat og auknar kröfur íbúanna sem gerðu það að verkum að þeir leituðu annað.

Súlutindur í Brúna-
vík, ljósmynd eftir
greinarhöfund.

Niðurlag

Forsendur fyrir byggð á Víkunum sunnan Borgarfjarðar eystra var að finna í þeirri þjóðfélagsgerð sem einkenndi það bændasamfélag sem hér var við lýði allt frá landnámi og fram undir næstsíðustu aldamót. Á meðan lífið snerist um að lifa á því sem landið gaf og hafa ofan í sig og á, þá voru Víkur, að minnsta kosti sumar hverjar, ágætir dvalarstaðir. Þegar hinsvegar ný samfélagsgerð tók við í upphafi tuttugustu aldar með vélvæðingu í sjávarútvegi, þéttbýlismyndun og markaðsvæðingu landbúnaðarins þá sátu Víkurnar eftir og misstu af lestinni. Tækniöldin komst aldrei til Víkna og smám saman fækkaði fólkinu þar til grundvöllur byggðarinnar var brostinn.

Í raun má segja að Víkurnar við Borgarfjörð hafi verið nokkurs konar jaðarsvæði á því jaðarsvæði sem Borgarfjörður eystra vissulega er. Líkt og byggðin á Jökuldalsheiðinni og á öðrum sambærilegum stöðum, stóð byggð á Víkum í blóma þegar gamla landbúnaðarsamfélagið náði hámarki á síðari hluta níttjándu aldar. Þær voru það svæði sem fólk leitaði á þegar vel áraði til sjávar og sveita en þær voru líka það svæði sem fólk yfirgaf fyrst þegar skórinn kreppti að.

Víknabyggðin var, eins og aðrar hliðstæðar byggðir hérlendis, barn síns tíma og saga hennar er fyrst og fremst saga fólks sem lifði á því sem landið gaf, oft við kröpp kjör. Gamla smábændasamfélagið, sem leið undir lok hérlendis um næstsíðustu aldamót, er mikilvægur þáttur í menningararfleifi þjóðarinnar og það er sjálfsgöð skylda okkar sem nú byggjum landið að sjá til þess að vitneskja um þær byggðir sem nú hafa runnið sitt skeið glattist ekki, heldur lifi á meðal okkar. Víkur hafa nú á síðustu árum vakið verðskuldaða athygli sem göngusvæði, bæði hérlendis og erlendis. Hluti af upplifuninni, sem

fylgir göngu um Víknaslóðir, er tengd byggðinni sem þar var og þeirri hörðu lífsbaráttu sem fólk háði þar fyrir á öldum. Það er von mín að þessi litla umfjöllun um byggðina á Víkum geti orðið til að viðhalda vitneskju um hana eitthvað lengur.

Heimildir

1. Ármann Halldórsson (ritstj.) 1975: *Sveitir og jarðir í Múlapingi II*. Búnaðarsamband Austurlands. 544 bls.
2. Ármann Halldórsson 1992: *Mávabrik*. Egilsstaðir, Snotra. 200 bls.
3. Ármann Halldórsson 1995a: Borgarfjörður og Víkur – landshættir og byggð. Í: Magnús Helgason (ritstj.), *Saga Borgarfjarðar eystra*. Söguhópurinn. Bls. 13-41.
4. Eggert Ólafsson & Bjarni Pálsson 1772: *Ferðabók*. I-II. Þýð. 1943: Steindór Steindórsson. Reykjavík, Ísafoldarprentsmiðja hf., 434 & 317 bls.
5. Hagstofa Íslands 1924-1947: *Manntal á Íslandi árið 1703*. Reykjavík, 650 bls.
6. Hjörleifur Guttormsson 1974: *Austfjarðafjöll*. Reykjavík, Ferðafélag Íslands, árbók 1974. 198 bls.
7. Sr. Ingvar Sigurðsson 1957: Borgarfjörður og Víkurnar. Í: Stefán Einarsson (ritstj.), *Austfirðir norðan Gerpis*. Reykjavík, Ferðafélag Íslands, árbók 1957. 119 bls.
8. Landmælingar Íslands 1990: Blað 113, Dyrkjöll. 1:100 000. Reykjavík.
9. *Landnámaabók* 1968: Jakob Benediktsson gaf út. Reykjavík, Hið íslenska fornritafélag.
10. *Manntal á Íslandi* 1801, Norður- og Austuramt. Reykjavík, Aettfræðifélagið.
11. Ólafur Olavíus 1776: *Ferðabók 2. bindi*. Þýð. 1965: Steindór Steindórsson. Reykjavík, Bókfellsútgáfan.
12. Ólöf Garðarsdóttir 1998: Tengsl þéttbýlismyndunar og Vesturheimsferða frá Íslandi. *Saga*, 26, bls. 153-184
13. Sigurður G. Magnússon 1993: Alþýðumenning á Íslandi 1850-1940. Í: Guðmundur Hálfðanarson og Svanur Kristjánsson (ritstj.), *Íslensk þjóðfélagsþróun 1880-1990*. Reykjavík, Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands og Sagnfræðistofnun Háskóla Íslands. Bls. 265-321.
14. sr. Snorri Sæmundsson 1840: Úr Desjarmýrar- og Njarðvíkursökum í Norður Múlasýslu. Í: *Almananak íslenska bókmenntafélagsins 1941*. Reykjavík, bls 113.
15. Sveinbjörn Björnsson 1980: Örnefni í Húsavík. Í: Gusa, Félagsglað UMFB, 1980.
16. Þorvaldur Thoroddsen 1959: *Ferðabók 2. útgáfa* (án útgáfustaðar). Snæbjörn Jónsson & co. 314 bls.
17. Sóknarmannatöl: (eldri heiti *sálnaregistur og húsvitjunarbækur*).
18. Sóknarmannatal Desjarmýrarkirkju 1789-1950.